

ŞUŞA ŞEHERİNİN İŞGALDEN KURTARILMASI

TANER BİLGİN*

TALIB JAFAROV*

Özet

Şuşa, Azerbaycanı'nın Dağlık Karabağ bölgesinde yer alan şehirlerinden birisidir. Zengin ve görkemli bir tarihi olan Şuşa, eski Hocalı-Gedebey kültürünün mevcut olduğu en eski yerleşim yerlerinden birinde kurulmuş ve kalıcı bir insan meskeni olmuştur. Şehire ismini veren Karabağ Hanlığı'nın kurucusu Penahali Handır. Bölge ilk zamanlar Penahabad, olarak adlandırılmış zamanla Şişe denilmiş ve sonrasında ise Şuşa'ya evrilmiştir. Karabağ Hanlığının 1822 yılında Çarlık Rusyası tarafından işgalinden sonra Şuşa şehri Karabağ eyaletinin, 1840 yılından itibaren ise Şuşa kazasının merkezine dönüşmüştür. 19. yüzyıldan başlayarak ermeni ailelerinin Şuşaya taşınması sonucunda ermeni nüfusu hızla artmıştır. 1988-1994 tarihlerinde Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerçekleşen I. Karabağ savaşı sonrası Karabağ Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. 30 yıl boyunca haksız Ermeni işgalinde kalan Şuşa şehri, Azerbaycan ordusunun 27 Eylül 2020 tarihinde başlattığı hareket neticesinde 8 Kasım 2020 tarihinde azatlığa kavuşmuştur. Bu çalışmada Şuşa şehrinin işgalden kurtarılış süreci ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Karabağ Hanlığı, Şuşa şehri, I. Karabağ , II. Karabağ, Hocalı, İlham Aliyev.

Abstract

Shusha is one of the cities located in the Nagorno-Karabakh region of Azerbaijan. Shusha, which has a rich and glorious history, was founded in one of the oldest settlements where the ancient Khojaly-Gedebey culture existed and became a permanent human settlement. The founder of the Karabakh Khanate, who gave his name to the city, is Panahali Khan. The region was first called Panahabad, over time it was called Şişe and later evolved into Shusha. After the occupation of the Karabakh Khanate by Tsarist Russia in 1822, the city of Shusha became the center of the Karabakh province, and from 1840 onwards, the center of the Shusha district. Starting from the 19th century, the number of Armenians increased rapidly as Armenian families moved to Shusha. After the First Karabakh war between Azerbaijan and Armenia in 1988-1994, Karabakh was occupied by Armenians. The city of Shusha, which remained under unjust Armenian occupation for 30 years, was liberated on November 8, 2020, as a result of the operation launched by the Azerbaijani army on September 27, 2020. In this study, the liberation of the city of Shusha from occupation will be discussed.

Keywords: Karabakh Khanate, Shusha city, I. Karabakh, II. Karabakh, Khojaly, İlham Aliyev.

Giriş

Şuşa şehri, eski Med ve Kafkasya Albanyası gibi devletlerin bünyesinde bir sanat merkezi haline gelmiştir. Ancak XIII. yüzyılda şehir, Moğol saldırılarına maruz kalınca harabeye dönmüştür. Karabağ hanlıkları dönemine kadar kendi kaderine terk edilen şehir, Penaheli Han zamanında yeniden imar edilmiştir. Penaheli Han şehrin kalıntıları üzerine orta yüzyılın feodal şehirlerinin taleplerine cevap

* Prof.Dr.; Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fak. Tarih Bölümü, taner.bilgin@bilecik.edu.tr

* Yüksek Lisans Öğrencisi; Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, ctalib33@gmail.com

verebilecek Şuşa kalesini ve şehri inşa ettirmiştir.¹ 1754 yılında başlanılan Şuşa Kalesinin inşası 1756-1757 yılında tamamlandı. Daha sonra Penaheli han Karabağ Hanlığı'nın başkentini Şuşa'ya taşıdı. Şuşa kalesi ilk yıllarda kendi banisinin adıyla Penahabad, Şişe, sonraları ise Şuşa olarak adlandırıldı.²

Penaheli Han'ın ölümünden sonra Karabağ'ın hükümdarı İbrahimhalil Han (1763-1806) olmuştur. Onun döneminde Karabağ Hanlığı daha da güçlenip gelişmiştir. Penaheli Han ve İbrahimhalil Han Karabağ Hanlığı'nın başkenti Şuşa'yı eski ve ortaçağın şehircilik örneklerinden çok daha yüksek bir seviyede inşa etmişlerdir.³ Elde edilen bilgilere göre 18. Yüzyılın sonu – 19. Yüzyılın başlarında burada 2 binden fazla aile yaşıyordu ki, bu nüfusun da temelini Karabağ Hanlığı'nın Demirçihesenli, Kebirli, Dizak Cavanşir, Otuziki, Yirmi dört ve Hac'ın ilçelerinden göç gelenler oluştuyordu.⁴

Şuşa Şehri'nin Ermenistan Silahlı Kuvvetleri Tarafından işgali:

Karabağ savaşı 1988 yılının şubat ayında Hankendi ve Erivan'da Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılması talepleriyle toplantılar ve mitingler başladı. 2 Ocak 1990 yılında Ermenistan silahlı kuvvetleri Dağlık Karabağ'ın kuzey sınırlarının yakınındaki Goranboy ilçesinin köylerini havadan saldırı düzenledi. Ermenilerin bu saldırıları durumu daha da kötüleştirdi. 18 Ocak 1990'da Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Kerki köyü Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi. Karabağ ve Nahçıvan'daki savaşlara paralel olarak Azerbaycan'da siyasi mücadele şiddetlendi. 15 Eylül 1991 yılında Ermeniler yine Goranboy ilçesinin batı yönünden saldırı yaparak bir kaç yerleşim yerini işgal ettiler. 28 Ekim 1991'de Ermenistan silahlı kuvvetleri Hocavend ilçesinin yerleşim yerlerine saldırı düzenlediler. 16 Kasım 1991-de savaşlar Hadrut bölgesinin topraklarına geçti. Bu saldırılar sonucunda Ermeni silahlı kuvvetleri Dağlık Karabağ'daki köyleri çoğunu işgal etti.⁵

20 Kasım 1991'de Azerbaycan'a ait olan "Mı - 8" askeri helikopteri, Hojavend bölgesinin Garakend köyü yakınlarında Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından vuruldu. Bu saldırı sonucunda Azerbaycan'ın bazı devlet memurları ve milletvekilleri hayatını kaybetti. 1991 yılının sonunda, Rusiya devletinin Ermenistan silahlı kuvvetlerine yardım yapması sonucunda Ermeniler Dağlık Karabağ'daki Hocavend ilçesinin, Amirali, Meşeli, Daşbashi, Ahulla, ve Guşçular köylerini ele geçirdiler. 21 Ocak 1992'de Gaybalı, 12 Şubat 1992-de Malıbeyli, Aşağı Kuşçular, Yukarı Kuşçular, köyleri Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından tamamen işgal edildi. Hocalı ve Şuşa'nın kuşatması gittikçe daha da kolaylaşıyordu. 17 Şubat 1992'de Hocavend ilçesinin Garadağlı köyü Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi.⁶

1992. yılın Şubat ayında Hocalı şehrini Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından ele geçirmek için gizli bir plan hazırlandı. Plana göre, Ermenistan silahlı kuvvetleri 25 Şubat 1992 Yılında Hocalı'yı her taraftan kuşatmaları gerekiyordu ve burada yaşayan tüm Azerbaycanlıları yok etmeli ve Hocalı şehrini haritadan silmeleri gerekiyordu. 25 Şubat gecesi Ermenistan silahlı kuvvetleri 366-cı silahlı Alayı ile birlikte Hocalı halkına karşı korkunç bir soykırım gerçekleştirdiler. 25 Şubat gecesi Ermenistan silahlı kuvvetleri Hocalı şehrini yıktılar. O korkunç gecede Ermenistan silahlı kuvvetleri ne çocukları, ne yaşlıları ne de kadınları afetmediler. Çocuklar ve kadınların çokusu öldürüldü hamile olan kadınlara karşı ise soykırım yapıldı, Kadınların gözlerinin önünde çocuklarının derilerini soydular. Bu Hocalı soykırımı hiç bir ülkede

¹ Hüseyinov Y. Qarabağnameler . Azerbaycan tarihini öğrenmek için kaynak kimi. Bakı , 2007 , s.12.

² Hüseyinov Y. Şuşa Şehri'nin Tarihi, Bakü, 2013, s. 34; Mirza Cemal Cavanşir. Karabağ tarihi .Bakü.1989, s.119.

³ Şehir 17 mahalleden oluşmaktaydı. Bu mahalleler - Büyük Kurtlar, Küçük Kurtlar, Seyidli, Culfalar, Taze mahalle, Demirçiler, Kuyuluk, Hoca Emircan, Mamayı, Saatli, Köçerli, Merdinli, Dış kale, Hacı Yusifli, Çukur mahalle, Ağa Dedeliler'dir. Bu mahalleler sonraki aşamalarda da isimlerini kormuştur. Şuşa şehir mahallelerinin gelişmesi sonrası Azerbaycan'ın diğer hanlıklarından da buraya göçler yaşanmıştır. Axundov N. Qarabağ salnameleri . Bakü 1989, s.53.

⁴ Axundov N. " Karabağnameler " Bakü 1991, s.439.

⁵ Akif N "Karabağ Savaşının Kısa Tarihi" Bakü 2014, s.41

⁶ Nazim M. "Heyder Aliyev və Dağlık Karabağın Tarihi" Bakü 2012, s.110-111.

tarih boyu yaşanmamışdı. Resmi verilere göre, 613'ten fazla insan vahşice öldürüldü, resmi olmayan verilere göre, 800 Hocalı vatandaşı öldürüldü, ve öldürülenler arasında 106-sı kadın, 63-ü reşit olmayan çocuk ve 70 yaşlı insan öldürüldü. 1.275 sivil rehin alındı ve 150'si kayıp oldu. Trajedi zamanı 1000 sivil yaralandı, 76 reşit olmayan erkek ve kız çocuklar engelli oldu. Mahkumlar ve cesetler insanlık dışı eylemlerle kirletildi. İnsanların Başlarını ve vücudun diğer kısımlarını kestiler, derilerini kafalarından çıkardılar, çocukların gözlerini çıkardılar ve hamile kadınları da canlı-canlı yaktılar. Bu askeri ve siyasi suç sırasında 8 aile tamamen yok edildi, 25 çocuk her iki ebeveyni de kaybetti.⁷

12 Mart 1992 yılında Ermenistan silahlı kuvvetleri Sirvand, Garaşlar, Beşirler, Güneypeye , Orta Güneypeye, Hatınbeyli, Manikli köylerini ele geçirdiler ve yaktılar. 7 Nisan 1992 Yılında Kelbecer ilçesinin Ağdaban köyü Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi. Köy tamamen yakıldı, 67 sivil vahşice öldürüldü, 2 çocuk, 7 kadın da Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından canlı canlı yakıldı. Bu saldırıdan sonra Ermenistan silahlı kuvvetleri 26 Nisan 1992-de Zengilan ilçesinin Kazançı ve Dereli köylerinede saldırı yaptılar.⁸

Azerbaycan iktidarında ortaya çıkan iç siyasi mücadeleden kullanarak Ermenistan silahlı kuvvetleri Azerbaycan'ın eski yerleşimi Şuşa'yı işgal etmeyi planladılar. 29 Nisan 1992-de Ermenistan silahlı kuvvetleri Şuşa'nın yakınında bulunan Hacı Tala ve Daşashiri'ye saldırdılar. Bütün bu saldırılar Ermenilerin kuşatma altında olan Şuşa'ya doğru ilerlemesinden haber veriyordu. 6 Mayıs 1992-de Ermenistan devleti askeri güçlerini Şuşa yönünde yoğunlaştırdı. Azerbaycan iktidarında oluşan kriz Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin durumunu olumsuz yönde etkiledi, ve savaş kapasitelerini azaltıyordu. 7 Mayıs gecesi Ermenistan silahlı kuvvetleri Şuşa şehrini, Dolu füzeler, toplar, tanklar, PDM'LER, ve makineli tüfeklerle 4 taraftan saldırı yaptılar. 8 Mayıs günü Ermeni silahlı kuvvetleri Hankendi, Şuşikend ve Kerkikcahan'dan piyade birliklerle saldırıya geçtiler. Mayısın 8-i akşamına kadar şehir kendini savunsa da, Ermenistan silahlı kuvvetleri tanklar ve zırhlı araçlarla önce Şuşa'yı, sonra da Kosalar köyünü ele geçirdiler. 9 Mayıs'ta Şuşa şehri Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından tamamen ele geçirildi.⁹

Şuşanın işgaline İran vatandaşı Grant Margaryan ve onun silah arkadaşları da katılmıştır. Ermenistan basının verdiği bilgilere göre Şuşa saldırısına en fazla 100 zırhlı araç ve tank, iki binden fazla asker katılmıştı. Ermeniler yurt dışından getirilen paralı askerlerle aynı savaşıyorlardı. En modern makinelerle Ermeni silahlı kuvvetleri 289 kilometrekarelik, 1 şehir ve 30 köyden oluşan 24.000 kişilik bir nüfusa sahip olan Şuşa şehrini işgal etdiler. Şuşa için yapılan savaşlarda 155 Azerbaycan askeri şehit oldu, ve 167 kişi yaralandı. Ermeniler tarafından rehin alınan ve Şuşa hapisanesinde tutulan 114 Azerbaycanlı daha sonra acımasızlıkla öldürüldü.¹⁰

Şuşa şehrinin işgali sonucunda 480 suçsuz sivil öldürüldü, 600 sivil ise yaralandı, 22 bin kişi ise kendi topraklarından yerinden edilmişti. Rehin alınmış 68 Azerbaycanlı sivil hakkında bu günümüze kadar-da bilgi yoktur. Şuşa şehrinin işgali sonucunda yaklaşık 22 bin kişi mülteci oldu. İşgal sonucunda düşman Şuşa'da bir dizi tarihi ve kültürel eseri yağmaladı. Bu listede Han Mağarası, Gahal Mağarası, Şuşa Kalesi de dahil olmak üzere 279 dini, tarihi ve kültürel anıt bulunmaktadır. Ermenistan silahlı Kuvvetleri Şuşanı işgal ettikten sonra Şuşa'da 7 anaokulu, 22 ortaokul, kültür ve aydınlanma, tarım teknik okulları, 8 kültür evi, 14 kulüp, 20 kütüphane, 2 sinema salonu, 3 müze, oryantal müzik aletleri fabrikasını yıktılar. Toplamda, 8 Mayıs 1992'de Ermenistan Silahlı Kuvvetleri tarafından Şuşa'nın işgali sonucunda Azerbaycan topraklarının 289 kilometrekarelik alanı Ermenistan devletinin kontrolü altına alındı.¹¹

⁷ Kasım H. "Heyder Aliyevin Dağlık Karabağa Ermeni İddialarına Karşı Mücadilesi" Baku 2012, s. 101-104.

⁸ Halk gazetesi " Karabağ Savaşı" 21 Şubat 2001, s. 7.

⁹ Asker Abdullayev "Karabağ Faciesi" Baku 2014, s. 121.

¹⁰ Mahir Keribov "Bir Asır Boyunca Ermenistan-Azerbaycan İlişkileri" Baku 2015, s.470-471.

¹¹ [Şuşa şehrinin ermeniler tarafından işgal olunmasından 24 il ötür | Kaspi.az](http://www.kaspi.az)

Şuşa şehrinin işğalden kurtarılması.

Ermeniler'in 27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan topraklarına yapmış olduğu saldırı üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de halkına bir konuşma yaparak Ermenistan Devletinin bu saldırısını şu şekilde duyurmuştu: “Bu gün sabah Ermenistan silahlı kuvvetleri bir kaç yönden ağır silahlarla bizim kentlerimizi bombaladılar. Ermenistan silahlı kuvvetlerinin saldırısı sonucunda siviller ve askerlerimiz arasında kayıplarımız ve yaralananlar var. Allah şehidlerimize rahmet etsin”! Bildiğiniz gibi, bu gün erkenden Ermenistan silahlı kuvvetleri Azerbaycana karşı yine askeri tecavüz yapmıştır. Bu tecavüz sonucunda kayıplarımız var, hem siviller, hem de askerler arasında. Sabah erkenden Savunma bakanı ve diğer bakanlara kendi emirlerimi iletdim. Bu emirler sonucunda şu an Azerbaycan ordusu genişçaplı bir saldırı operasyonu başlattı. Söylemeliyim ki, Ermenistan'ın askeri saldırısı daha önceden planlanmış bir provakasyondur. Onlar bu provakasyona uzun zamandır ki, hazırlanıyordu. Bizde olan bilgiler şunu gösterdi ki, Ermenistan bizle yeni bir şavaşa başlamak fikrindedir. Ben bu sorunla ilgili son bir haftada bir kaç kere hem televizyon kanallarındaki röportajımda hem de Birleşmiş Milletler Teşkilatındaki konuşmamda kendi fikrimi belirttim ve söyledim ki, tecavüzkar devlet durdurulmalıdır. Onlar yeni şavaşa hazırlanıyorlar.¹²

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yapmış olduğu saldırılarının başladığı gün (27 Eylül 2020) Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Makron da Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'e telefon ederek; Ermenistan-Azerbaycan sınır hattında yaşanan silahlı çatışmaların ülkesinde, rahatsızlık oluşturduğunu, savaşı son bulmasını arzu ettiğini ve iki devletin konuşarak sorunları çözmesinin önemli olduğunu söylemişti. İlham Aliyev ise; Tek sorumlunun Ermenistan olduğunu ifade ettikten sonra, Ermenistan yönetiminin bilinçli olarak müzakere sürecini bozduğunu, Ermenistan yönetiminin “Dağlık Karabağ Ermenistandır” söylemlerinin müzakerelere ciddi zarar verdiğini ifade etmişti. Telefon konuşmasının devamında İlham Aliyev; “27 Eylül de Ermenistan tarafından Azerbaycana karşı yapılan ve devam eden askeri operasyonda Ermenistanın Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin pozisyonlarını ve sınır hattı boyu bulunan yaşayış istasyonlarımızı ağır silahlardan ateşe tutması sonucunda sivil kişilerimiz ve askerlerimiz arasında kayıplarımız var, Azerbaycan silahlı kuvvetleri buna cevap olarak başarılı operasyonlar düzenlemiştir. Ermenistanın askeri saldırısı ile ilgili olayların sonraki gelişimine göre sorumluluk Ermenistanın politik ve askeri yönetimlerinin üzerine düşüyor diyecekti.¹³

Bu arada Türkiye Cumhuriyeti Devleti de yaşanan olaylara tepkisiz kalmamıştı. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, İlham Aliyev'e telefon ederek “Ermenistan'ın askeri saldırısı sonucunda hayatını kaybeden sivil ve askerler dolayısıyla hem İlham Aliyev'e hem de Azerbaycan halkına başsalığı dilemişti. Tayyip Erdoğan her zaman olduğu gibi, bu günde Türkiye'nin Azerbaycanın yanında olduğunu söylemişti. İlham Aliyev ise Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili Türkiye Cumhurbaşkanı'nın her zaman yardımını esirgemediği için teşekkür ettikten sonra Azerbaycan sınır hattında meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermişti. Ayrıca Aliyev, dost ve kardeş Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin bundan sonrada başarı ile gelişeceğine emin olduğunu belirtti.¹⁴

4 Ekim 2020-de Azerbaycan silahlı kuvvetleri Cebrayıl şehrini işğalden kurtardı. Sonra iki kola ayrılıp ilerleyen Azerbaycan ordusunun kuzeye yönelen grubu Ekim ayı ortasında Cebrayıl'dan Şuşa'ya giden yol üzerindeki Hadrut kasabasını ele geçirdi. Azerbaycan silahlı kuvvetleri daha sonra 17 Ekim'de aynı yol üzerindeki Füzuli şehrine girerek kuzeye ilerlemeye devam ettiler. Şuşa, çatışmanın başlangıcından bu yana bombardıman altında olmasına rağmen 29 Ekim'de şehir yakınlarında yerel savaş patlak verdi. Azerbaycan silahlı kuvvetleri 4 Kasım'da Şuşa yakınlarındaki Çanakçı köyünü işğalden kurtardı ve

¹² Respublika gazetesi, “Karabağ Meselesi” 29 Eylül 2020, s.1.

¹³ Respublika gazetesi, “Karabağ Meselesi” 29 Eylül 2020, s.3-4.

¹⁴ *Halk gazetesi*, “Karabağ Meselesi” 29 Eylül 2020, s.1.

ardından şehre batıdan yaklaşarak stratejik Şuşa-Laçın-Hankendi yolunun bir bölümünü ele geçirdi ve ardından Ermeni güçleri sivillere giden yolu kapattı.¹⁵

7 Kasım'da hafif silahlarla donatılmış ve 100'er kişilik dört gruba ayrılan 400 kişilik Azerbaycan Özel Kuvvetleri, şuşa'nın sarp kayalıklarını halatlarla tırmanarak, sabah saatlerinde göğüs göğüse çarpışma sonucunda farklı yönlerden şehre girdi. Aynı zamanda bir grup Ermeni tarafından ek destek gönderilmemesi için Laçın koridorunu kapatırken, bir diğer grup da Taşaltı'nı işgalden kurtardıktan sonra Şuşa'ya giren güçlere ateş desteği sağladı. Öğleden sonra Ermeni silahlı kuvvetleri şehirden çekildi ve 8 Kasım sabahı Azerbaycan silahlı kuvvetleri şehri Ermenistan silahlı kuvvetlerinden tamamen temizledi.¹⁶

8 Kasım 2020-de Azerbaycan silahlı kuvvetleri, zaptedilemez bir kale olarak görülen Şuşa'yı büyük bir fedakarlıkla kurtardı. 44 günde gerçekleştirilen başarılı karşı taarruz hareketleri arasında en önemli tarihi olay ve büyük bir zafer olarak tarihe geçti.¹⁷

9 Kasım-da Azerbaycan silahlı kuvvetleri 70-den fazla yerleşim yerini işgalden kurtardı. Bu açıklamayı İlham Aliyev kendi Twitter hesabından yaptı. İşgalden kurtarılan araziler: Hocavend ilçesinin Mets Tağlar, Salaketin, Zoğalbulak, Arağül, Tağavard, Büyük Tağavard, Zerdanaşen ve Şeher, Hocalı şehrinin Şuşakend, Muhtar ve Daşaltı, Fuzuli ilçesinin Aşağı Güzdek, Govşatlı, Mirzecamallı, Şekercik, Merdinli, Şihli, Karamemmedli, Dövletyarlı, Hacılı, Hüseynbeyli ve Saracık, Zengilan'ın Sobu, Karagöz ve İskenderbeyli, Cebrail'in Kalacık, Mollaheseni, Esgerhanlı, Yukarı Nüsüs, Aşık Melikli, Niftalılar, Gerer ve Çelebiler, Gubadlı'nın Karamanalı, Hendek, Hemzeli, Mahrızlı, Hal, Ballıkaya, Ulaşlı, Tinli, Hocahan, Boyuneker, Karakoyunlu ve Çereli, Laçın'ın Gülebürd, Sefiyan ve Türkler köylerini işgalden kurtardı. Yaşasın Azerbaycan ordusu. Karabağ, Azerbaycan'dır." paylaşımında bulundu.¹⁸

O gün Azerbaycan Cumhurbaşkanı Muzaffer Başkomutanı İlham Aliyev halka hitaben yaptığı konuşmada Şuşa'nın işgalden kurtuluşunun ilanını hayatının en mutlu günlerinden biri olarak nitelendirerek, "İşgal altında olan Şuşa artık özgür! Şuşa'ya geri döndük! Bu tarihi Zaferi savaş alanında kazandık. 8 Kasım 2020 Azerbaycan tarihinde sonsuza kadar kalacaktır. Bu tarih sonsuza kadar yaşayacaktır. Bu bizim şanlı zaferimizin günüdür."¹⁹

Azerbaycan'ın askeri-diplomatik zaferiyle sonuçlanan 44 günlük Vatan Savaşı sonucunda 20 Kasım'da Ağdam'ın ve 25 Kasım'da Kelbecer'in işgalden kurtarılması, 10 Kasım'da imzalanan üçlü Beyanatın ilgili maddesinin yerine getirilmesini belirlemiştir. Bunun devamı olarak üçlü Beyanatın ilgili maddesine göre Ermenistan silahlı kuvvetlerinin 1 Aralık 2020'de Laçın bölgesinden çekilmesi Azerbaycan'ın askeri ve diplomatik başarılarının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.²⁰

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin 10 Kasım 2020'de Moskova saatiyle 00:00'dan itibaren Dağlık Karabağ çatışma bölgesinde ateşin ve tüm askeri operasyonların tamamen durdurulmasına ilişkin bir beyanat imzaladılar.²¹

10 Kasım beyanının şartları aşağıdakiler:

¹⁵ Azerbaycan gazetesi, "Karabağ Meselesi" 5 Ekim 2020, s.7.

¹⁶ İki sahil gazetesi, "Karabağ Sorunu" 10 Kasım 2020, s.8.

¹⁷ Azerbaycan gazetesi, "Karabağ Meselesi" 9 Kasım 2020, s.1.

¹⁸ Respublika gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.2.

¹⁹ Halk gazetesi, "Karabağ Sorunu" 10 Kasım 2020, s.3.

²⁰ Ses gazetesi, "Karabağ Sorunu" 10 Kasım 2020, s.5.

²¹ Respublika gazetesi, "Karabağ Meselesi" 10 Kasım 2020. s.4.

1. 10 Kasım 2020 Moskova saatiyle 00:00'dan itibaren Dağlık Karabağ ihtilaf bölgesindeki ateşin ve tüm askeri operasyonların tamamen durdurulduğu duyurulur. Bundan sonra Taraflar olarak anılacak olan Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti yerlerinde kalacaktır.
2. 20 Kasım 2020 tarihine kadar Ağdam bölgesi Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edilir.
3. Dağlık Karabağ temas hattı ve Laçın koridoru boyunca Rusya Federasyonu'nun 1.960 silahlı askeri personelinden 90 askeri zırhlı araç, 380 araç ve özel ekipmanlardan oluşan bir barışı koruma birliği konuşlandırılır.²²
4. Rusya Federasyonu'nun barışı koruma birliği, Ermeni silahlı kuvvetlerinin geri çekilmesine paralel olarak konuşlandırılır. Rusya Federasyonu barışı koruma birliğinin kalış süresi 5 yıldır ve Taraflardan herhangi biri bu sürenin bitiminden 6 ay önce bu hükmün uygulanmasına son verme niyetini beyan etmezse, sonraki 5 yıllık dönemler için otomatik olarak uzatılır.
5. Çatışmanın taraflarının uyumu üzerindeki kontrolün etkinliğini artırmak amacıyla, ateşkesi izlemek için bir barışı koruma merkezi kurulur.
6. Ermenistan Cumhuriyeti, Kelbecer ilçesini 15 Kasım 2020'ye kadar, Laçın ilçesini 1 Aralık 2020'ye kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade ediyor. Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasındaki bağlantıyı sağlayacak ve Şuşa şehrine dokunmayacak olan Laçın Koridoru (5 km genişliğinde) Rus barışı koruma birliğinin kontrolünde kalıyor.²³

Tarafların mutabakatına göre, önümüzdeki üç yıl içinde Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında bağlantıyı sağlayan Laçın Koridoru boyunca yeni bir trafik güzergahının inşası ve dolayısıyla bölgenin gelecekte yeniden yerleştirilmesi için bir plan oluşturulacak. Rus barışı koruma birliğinin bu rotayı koruması öngörülmüyor.²⁴

Azerbaycan Cumhuriyeti, Laçın Koridoru boyunca her iki yönde vatandaşların, araçların ve yükün hareket güvenliğini garanti etmektedir.²⁵

7. Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve mülteciler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin gözetiminde Dağlık Karabağ topraklarına ve çevre bölgelere geri dönerler.

8. Savaş esirleri, rehinelere ve diğer tutuklular ve ayrıca cesetler değiş tokuş edilir.

9. Bölgedeki tüm ekonomik ve ulaşım bağlantıları yeniden kurulur. Ermenistan Cumhuriyeti, vatandaşların, araçların ve yükün her iki yönde engelsiz hareketini organize etmek için Azerbaycan Cumhuriyeti'nin batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki ulaşım bağlantılarının

²² Ses gazetesi "Karabağ Sorunu" 11 Kasım 2020, s.5.

²³ Halk gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.6.

²⁴ Respublika gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.4.

²⁵ İki sahil gazetesi "Karabağ Sorunu" 11 Kasım 2020, s.7.

güvenliğini garanti eder. Ulaşım bağlantısı üzerindeki kontrol, Rusya Federal Güvenlik Servisi Sınır Servisi yetkilileri tarafından gerçekleştirilir.²⁶

Bu deklarasyon yıllarca süren işgale son verdi. Bu deklarasyon, hala işgal altındaki diğer bölgelerimizin - Ağdam, Laçın, Kelbecer bölgeleri - kan dökülmeden geri dönderilmesine izin veriyor.²⁷

Şuşa şehrinin tarihi önemi ve işgalden kurtuluşu dikkate alınarak her yıl 8 Kasım'ın Zafer Bayramı olarak kutlanmasına karar verildi. 29 Aralık 2020'de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri askerlerine "Şuşa'nın Kurtuluşu İçin" madalyası verilmesine ilişkin Kararnameyi imzaladı. Kahraman Azerbaycan savaşçıları, birlik komutanı Korgeneral Hikmet Mirzayev'in de aralarında bulunduğu 4 bin 646 askere "Şuşa'nın kurtuluşu için" madalyası verildi.²⁸

Sonuç

8 Mayıs 1992 Yılında Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilen Şuşa şehri 30 sene sonra Azerbaycan Silahlı kuvvetleri tarafından işgalden kurtuldu. 27 Eylül 2020-de Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycan topraklarına saldırısı sonucunda Azerbaycan ve Ermenistan arasında II. Karabağ savaşı başladı. Bu saldırı sonucunda Azerbaycan sivilleri arasında fazla kayıplar oldu. Savaş başlanan gün (27 Eylül 2020) kardeş ülkenin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na telefon ederek "Ermenistan'ın askeri saldırısı sonucunda hayatını kaybeden sivil ve askerler dolayısıyla hem İlham Aliyev'e hem de Azerbaycan halkına başsalığı dilemişti. Recep Tayyip Erdoğan her zaman olduğu gibi, bu günde Türkiye'nin Azerbaycanın yanında olduğunu söylemişti. Başsalığı için kendi teşekkürünü ileten İlham Aliyev ise Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili Türkiye Cumhurbaşkanı'nın her zaman yardımını esirgemediği için teşekkür ettikten sonra Azerbaycan sınır hattında meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermişti. II Karabağ savaşı sonucunda Azerbaycan işgal altında bulunan tüm toprakları işgalden kurtuldu. 8 Kasım 2020 günü Azerbaycan Cumhurbaşkanı halka hitap ederek Şuşa şehrinin işgalden kurtulduğunu söyledi. Bununlada 30 sene sonra Şuşa şehri özgürlüğüne kavuştu. Şuşa şehri hemde Azerbaycanın kültür başkenti idi. Şuşa şehrinin işgalden kurtulması ile Azerbaycanın toprak bütünlüğü restore edildi.

²⁶ Halk gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.2.

²⁷ Ses gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.9.

²⁸ Azerbaycan gazetesi, "Karabağ meselesi" 10 Kasım 2020. s. 3.

Kaynakça.

- Hüseynov Y. Qarabağnamələr . Azərbaycan tarixini öyrənmək üçün kaynak kimi. Bakı , ELM , 2007 , s.12
- Hüseynov Y. Şuşa Şehri'nin Tarihi. Bakü,2013, s.34.
- Mırza Cemal Cavansır. Karabağ tarixi .Bakü.1989, s.119.
- Axundov N. Qarabağ Salnamələri . Bakü 1989, s.53.
- Axundov N. "Karabağnamələr" Bakü 1991,s.439.
- Salamzadə A. "Susa Mimari Anıtları və Tarixi Biçiminin Korunması". Bakü , 1977 , s .137.
- Akif Nağı "Karabağ Savaşının Kısa Tarixi" Bakü 2014, s.41
- Nazim M. "Heydər Aliyev və Dağlıq Karabağın tarixi" Bakü 2012, s.110-111.
- Kasım H. "Heydər Aliyevin Dağlıq Karabağa Ermeni iddialarına qarşı mücadiləsi" Bakü 2012, s. 101-104.
- Halk gazetesi " Karabağ Savaşı" 21 Şubat 2001, s.7.
- Asker Abdullayev "Karabağ Faciəsi" Bakü 2014, s. 121.
- Mahir Keribov "Bir Asır Boyunca Ermənistan-Azərbaycan İlişkiləri" Bakü 2015, s.470-471.
- Respublika gazetesi, "Karabağ meselesi" 29 Eylül 2020, s.1-4
- Halk gazetesi, "Karabağ meselesi" 29 Eylül 2020, s.1.
- Azərbaycan gazetesi, "Karabağ meselesi" 9 Kasım 2020, s.1.
- İki sahil gazetesi, "Karabağ sorunu" 10 Kasım 2020, s.8.
- Halk gazetesi, "Karabağ sorunu" 10 Kasım 2020, s.3.
- Ses gazetesi, "Karabağ sorunu" 10 Kasım 2020, s.5.
- Respublika gazetesi, "Karabağ meselesi" 10 Kasım 2020, s.4.
- Azərbaycan gazetesi, "Karabağ meselesi" 10 Kasım 2020, s.3.
525. Gazetesi "Karabağ sorunu" 8 Kasım 2020,s.5.
- Ses gazetesi "Karabağ sorunu" 8 Kasım 2020,s.3.
- Azərbaycan ordusu gazetesi "Karabağ meselesi" 5 Ekim 2020,s.1-2.
- Azərbaycan ordusu gazetesi "Karabağ meselesi" 19 Ekim 2020,s.3.
- Yeni Azərbaycan gazetesi "Karabağ Sorunu" 17 Ekim 2020, s.2.
- Halk gazetesi "Karabağ Meselesi" 5 Ekim 2020,s.3.
- Ulduz gazetesi" Karabağ Topraklarının İşğal Edilməsi" 3 Aralık 1993, s.2.
- Azərbaycan gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s. 1-2.
- Respublika gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.4.
- Azərbaycan ordusu gazetesi "Karabağ meselesi" 29 Ekim 2020,s.3.
- İki sahil gazetesi "Karabağ sorunu" 8 Kasım 2020, s.7.
- Halk gazetesi "Karabağ Meselesi" 11 Kasım 2020, s.6.
- Ses gazetesi, "Karabağ sorunu" 10 Kasım 2020, s.5.
- 525.gazetesi, "Karabağ sorunu" 11 Kasım 2020, s.3-5.
- Musavat gazetesi "Karabağ Meselesi" 10 Kasım 2020,s.2-3.
- Ayna gazetesi "Karabağ Topraklarının İşğal Edilməsi" 29 Mart 1992, s.8-10.
- Respublika gazetesi " Karabağ Meselesi" 13 Kasım 2020, s.5.
- İki sahil gazetesi "Karabağ Sorunu" 13 Kasım 2020, s.6-8.